

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТЕСТНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Купрєєва Ю.О.

*аспірант кафедри соціології факультету соціології і права
НТУУ «КПІ»*

Розвиток та поширення мережі Інтернет значною мірою збільшили методологічний арсенал науковців. У даній статті розглянуті як перспективи модернізації вже ustalених соціологічних методів (на прикладі методу аналізу протестних подій), так і можливості отримання даних на основі пошукових запитів в мережі Інтернет.

Развитие и распространение сети Интернет в значительной степени увеличили методологический арсенал ученых. В данной статье рассмотрены как перспективы модернизации уже устоявшихся социологических методов (на примере метода анализа протестных событий), так и возможности получения данных на основе поисковых запросов в сети Интернет.

The development and spread of the Internet has increased the methodological arsenal of scholars. In this article the author discusses the perspectives of modernization of already established sociological methods (for example, protest event analysis), and the possibility of obtaining data based on search queries in the Internet.

Ключові слова: протестна діяльність, аналіз протестних подій, частота пошукових запитів, Гугл Тренди..

Із розвитком новітніх технологій та всесвітнім поширенням мережі Інтернет, кількість інформації та її швидкість зазнали серйозних змін. Не осторонь залишились і основні види та форми людської діяльності. Паралельно з цим, як і очікувалось, об'єм використання Інтернет в науковій спільноті для отримання наукової інформації збільшився, а методичний арсенал науковців збагатився.

Вже сьогодні можна побачити, що хоч в Україні (яка з самого початку відставала від розвинених країн у швидкості розповсюдження всесвітньої мережі) на кінець 2013 року за даними GFK Україне регулярно користувались Інтернетом близько 50% українців, втім, у науковому просторі ефективність використання мережі Інтернет для вивчення, наприклад, інтересів, поведінки, смаків, потреб будь-якої аудиторії вже була доведена великою кількістю досліджень – як соціологічних, так і (навіть частіше) маркетингових.

З одного боку, можна казати про використання Інтернет для «полегшення життя» дослідника, яке не передбачає радикальних нововведень. Наприклад, певної комодифікації зазнали соціологічні (і не тільки) опитування. І якщо вперше ідея он-лайн опитування обговорювалась в наукових колах США в 1980-х роках, як альтернатива поштовому опитуванню, а у 1994 році було проведено перше таке дослідження, то за двадцять років кількість особистих інтерв'ю в США звелась до мінімуму [2]. І хоч здається, що даний метод через це зазнав серйозних змін, насправді найбільша відмінність он-лайн опитування від всіх попередніх його форм – в перенесенні процесу комунікації дослідника та респондента із реального соціального простору в віртуальний.

З іншого боку, в науковому полі з'являються абсолютно нові методи дослідження, що передбачають розробку майже «з нуля» та трудомісткий процес апробації, захисту та стандартизації методики. Так, наприклад, сьогодні актуальним стає дослідження самого простору Інтернет (блогосфера, соціальні мережі, пошукові запити тощо). І хоча можна сумніватись в тому, що віртуальні комунікації та он-лайн активність мають значні відмінності від «реальних» комунікацій та активності, втім в даній статті я буду виходити з того, що завдяки мережі Інтернет у вчених з'являється грандіозна можливість утворення та подальшого дослідження величезних масивів інформації будь-якого типу (фото, відео, аудіо, текстової), яка частіше за все знаходиться у відкритому доступі та постійно оновлюється. І оскільки «гіперпростір не знищує «звичайну» міжособистісну комунікацію, а, навпаки, збільшує її інтенсивність та розширює різноманіття її форм незалежно від предметного змісту» [1], це, в свою чергу, не маючи особливого впливу на сам предмет соціологічного дослідження, сприяє урізноманітненню методів його вивчення.

В цій статті я зосереджу свою увагу власне на двох прикладах того, як розвиток мережі Інтернет вдосконалив можливості дослідження протестів.

Перший приклад стосується вдосконалення раніше розробленого та вже вельми розповсюдженого методу аналізу протестних подій. Другий приклад – це ще маловідомий в соціологічному просторі метод, який поступово збільшує як свої можливості, так і кількість

«прихильників». Мається на увазі метод аналізу статистики частоти пошукових запитів в Інтернеті.

Метод аналізу протестних подій

Як відомо, на початку 70-х років виникло питання про пошук нових індикаторів, які б збільшили пояснювальний потенціал теорій, що досліджують довготривалі тренди страйкової активності. Запропонований метод досить швидко набув поширення, і зараз метод аналізу протестних подій (protest event analysis) є загально визнаним методом дослідження, розробленим соціологами для відображення, аналізу та інтерпретації поширення і властивостей великої кількості протестів за допомогою контент-аналізу таких джерел, як новини в газетах [9].

Класичним прикладом такого дослідження є робота Беверлі Сілвер «Сили праці: робітничі рухи та глобалізація з 1870 р.». В ній шляхом глибинного теоретичного та емпіричного аналізу авторка демонструє історичну траєкторію робітничого руху: від панування текстильної промисловості у 1870 році, крізь становлення, розгортання та поступове згасання автомобільної промисловості, і закінчує свій аналіз кінцем ХХ століття та пошуком нової панівної сфери промисловості та можливими тенденціями і потенціалом її робітничого руху. Основними джерелами інформації про страйкову активність робітників стали статті в журналах «Таймс» (Лондон) та «Нью Йорк Таймс» за період 1870-1990 рр.[15].

Даний метод, звичайно, має як переваги, так і недоліки. І поки деякі дослідники стверджують, що аналіз протестних подій залишається кращою методологією для вивчення суспільних рухів, і що проблеми похибки і валідності незначні [наприклад, див. 9], інші прийшли до цілком протилежного висновку, що дані ЗМІ є не надто надійними, оскільки вони не вимірюють активність громадських рухів, а, скоріше, є аналізом упередженого висвітлення подій газетою і повинні розглядатися саме як такі [6].

З одного боку, аналіз протестних подій приваблює спрощеним розглядом широкого спектру рухів і дій та можливістю як історико-порівняльного, так і кількісного аналізу. З іншого, є ряд критичних зауважень, зосереджених, як правило, на можливих похибках, що супроводжують цей метод. Наприклад, проблемою постає операціоналізація протесту. Нерозкритими залишаються питання навколо кодування різних типів протесту, відбір тільки тих, в яких беруть участь велика кількість людей, або тільки із конфліктно-насильницьким перебігом подій. Розглядаючи можливість використання методу аналізу протестних подій для дослідження фемінізму, Пол Багулей також зазначав, що в багатьох випадках дослідники описують, як правило, чоловічі форми поведінки, а значна частина дискусії стосовно похибки вибірки, притаманної цьому методу, рішуче залишається осторонь гендерних проблем [6].

Серед інших недоліків відзначають похибку, що пов'язана з роллю дослідника, і стосується конкретних практик відбору або кодування. Наприклад, не всі щоденні видання газети можуть бути проаналізовані через брак коштів і часу, а аналіз джерел може проводитися тільки один або два дні на тиждень.

Ще одним аргументом критиків даного методу є похибка вибірки. Тобто мається на увазі, що дослідження найпопулярніших глобальних міжнародних газет не дає можливості охопити весь протестний простір. До того ж на шпальтах газет інформація може бути певним чином скоригована або замовчана.

Саме тому сьогодні для подолання даних проблем та вдосконалення методу актуалізується значення мережі Інтернет. І вже можна стверджувати, що загальноприйнятим стає аналіз не лише глобальних (як у випадку дослідження Беверлі Сілвер), але й регіональних, неофіційних, академічних і активістських ЗМІ. А дослідники починають включати до списку джерел інформації не тільки паперові видання, але й стрічки он-лайн новин.

Звичайно, така модифікація методу позитивно відбивається не тільки на вартості дослідження, але й дозволяє припускати, що значне збільшення видів та кількості інформаційних джерел надає можливість охопити у дослідженні якщо не абсолютно всі, то переважну більшість протестних подій, що відбувались на певній території за встановлений період. А включення до джерел не тільки офіційних ЗМІ, але й сайтів багатьох громадських, неформальних (часто конкуруючих між собою) організацій мінімізує можливість одностороннього висвітлення окремих подій із викривленням фактів.

Демонструючи переваги дослідження преси за допомогою Інтернет-ресурсів, звернемося до двох прикладів.

Першим прикладом постає дослідження групи з чотирьох вчених, які в 2013 році за допомогою методу аналізу протестних подій статистично довели всесвітній сплеск протестної активності та її суспільного резонансу (за період 2006-2013рр.), визначили основні причини (невдоволення), через які виникали протести, здобутки (як позитивні, так і негативні) протестантів, їх найпоширеніші вимоги та форми реалізації протестної активності [12]. Їхнє

дослідження охоплює дані доступних он-лайн новин, опублікованих в період з січня 2006 року по липень 2013 року. З метою упередженого вибору джерел новин (а це, як вони відзначають, одне з найважливіших завдань в рамках даного методу), їхнє дослідження включило в себе принаймні одне міжнародне або регіонально визнане джерело для кожної досліджуваної країни (наприклад, Новини Бі-Бі-Сі, Аль-Джазіра, Нью-Йорк Таймс), доповнене принаймні одним місцевим академічним або організаційним джерелом незалежних новин в країні (наприклад, Демократія Зараз!, база даних Глобальних ненасильницьких дій тощо) [12].

Не можна не звернути увагу на те, що саме використання веб-медіа дозволило цим дослідникам вийти за межі однієї країни та, полишивши ідею про фіксацію абсолютно всіх протестів, що мали місце за певний період часу, і певним чином оминувши мовні бар'єри, зосередитись на аналізі протестної активності на всесвітньому рівні.

Інший приклад є, навпаки, демонстрацією спроби вести облік всіх протестів, що мають місце на території однієї держави, а саме України.

Реалізацією даного методу займається Центр Дослідження суспільства. В своєму проєкті моніторингу протестів, репресій і поступок «Ukrainian Protest and Coercion Data», починаючи з кінця вересня 2009 року, вони «створюють базу даних усіх (незалежно від тематики та чисельності) фактичних протестних подій, позитивних та негативних реакцій на них, їхньої форми, учасників, цілей, вимог, місця і часу проведення тощо, які відбуваються в реальному часі на території України і про які з'являлися інформаційні повідомлення у веб-медіа» [3]. У якості джерел інформації дослідження виступають більше 190 національних, обласних та активістських ЗМІ.

Тож, як ми бачимо, поширення мережі Інтернет дозволило розглянутому методу набути статусу поки що єдиного найбільш повного та системного обліку всіх протестних подій. А завдяки великій кількості міжнародних проєктів, він має ще й високий порівняльний потенціал – як в часі, так і в просторі.

Аналіз статистики частоти пошукових запитів в мережі Інтернет

Втім, окрім усталених методів, як вже зазначалось, розвиваються і абсолютно нові підходи. Одним із нових джерел даних для соціологічного аналізу стала статистика частоти пошукових запитів в Інтернеті (internet search data), котру бачиться можливим використовувати для систематичного аналізу та прогнозування політичних і суспільних настроїв.

Дана методика, незважаючи на свою новизну, вже набула значної популярності серед дослідників із різних галузей наук. В першу чергу, вона була апробована в США для передбачення епідемій грипу та отримала своє втілення у проєкті «Google моніторинг грипу» («Google Flu Trends»). Було виявлено, що поширення епідемії грипу супроводжується значним збільшенням пошукових запитів в Інтернеті, що включають в себе слова-індикатори, які описують симптоми захворювання. До того ж значною перевагою цього методу стала можливість передбачити сплеск епідемії грипу за тиждень-два до його підтвердження відділом по надзвичайних ситуаціях США [7; 10].

Можливість проводити аналіз частоти пошукових запитів в інших сферах була втілена в проєкті Google Трендів (Google Trends). В основі його механізму роботи лежить аналіз надзвичайно великої бази даних всіх пошукових запитів у певному регіоні за встановлений період часу. Дослідник (а їм може стати кожен власник аккаунту на gmail.com) обирає слова-індикатори та вже через декілька секунд отримує дані щодо динаміки пошукових запитів впродовж певного відрізка часу.

Серед беззаперечних переваг цього методу – його доступність, легкість у користуванні (частіше за все відзначають інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс), безкоштовність. До того ж інформація оновлюється щоденно, в режимі реального часу, а всесвітнє поширення пошукової системи Google надає можливість порівняння на глобальному рівні.

Проте, незважаючи на ці переваги, поки що метод знаходиться на стадії розробки та теоретичного обґрунтування валідності отриманих даних. І, оскільки найбільш важливим при розробці такого дослідження є виділення ключових слів та словосполучень, результати часто опиняються під шквалом критики, оскільки пошукові критерії не є стандартизованими (наприклад, в Google Flu Trends дослідники зіштовхнулись із проблемою різноманіття формулювань користувачами пошукових запитів, що фактично описують одні й ті самі симптоми, - температура, озноб, лихоманка, жар тощо) [7]. Також не можна не згадати про низький рівень чутливості до локальних явищ та фактору рівня користування Інтернетом в різних країнах (що фактично робить цей метод поки що придатним в основному для розвинених країн).

Часто скептицизм стосовно методу виявляється у репліках, схожих на думку Дугласа Флемінга, що «до масиву даних моніторингу грипу Google потрапляють не тільки хворі, але й

ті, хто просто цікавиться новою вакциною» [16]. Приблизники Google Трендів відповідають на це тим, що думка Флемінга стосується скоріше виключень, самі ж дані спираються на мільйони пошукових запитів, тому є вельми стабільними. Хоча, звичайно, є приклади, коли в США спостерігали нестандартне збільшення кількості запитів із словосполученням «пташиний грип» через його епідемію в Китаї та Турції [7]. Або ще один випадок, пов'язаний із ім'ям відомої співачки Ріани, яка, поінформувавши своїх фанів за допомогою публікації в Twitter про свою хворобу, спричинила значний сплеск пошукових запитів із словом «грип» на території США [14].

Тому при використанні цього методу слід враховувати також суспільний інтерес до «зовнішніх» та незалежних явищ.

І все ж, незважаючи на перелічені недоліки, в наукових колах продовжується активна робота з розробки та покращення методу аналізу пошукових Інтернет запитів. І вже в останніх журналах з'явилися статті з його апробацією – як в сфері економіки [наприклад, див. 13], психології [наприклад, див. 8], так і в соціальних науках, в тому числі при вивченні протестних настроїв.

Найяскравішим таким прикладом є стаття М.Алексеева «За межами опитувань: запити Google та мінливість публічних протестів в Росії». В ній автор робить спробу відстежити рейтинги В.Путіна та потенціал масових протестів шляхом аналізу частоти запитів трьох найпоширеніших протиурядових тем (корупція, ксенофобія та антиамериканизм). Досліджуючи період 2008-2011 років, автор робить висновок, що значне збільшення кількості запитів, що носили ксенофобський характер, завжди супроводжували подальші протестні акції [4]. Таким чином, отримані результати, як вважає автор, свідчать, що ця методологія спроможна відстежувати зміну протестних настроїв часто ефективніше (оперативніше) за класичні опитування.

Роблячи підсумки, можна зауважити, що розвиток та поширення мережі Інтернет дійсно значною мірою збільшили арсенал науковців, оскільки кількість інформації та її швидкість зазнали запаморочливих змін. Прикладом нововведень стали як модернізація вже усталених соціологічних методів (було розглянуто на прикладі методу аналізу протестних подій), так і поява нових можливостей дослідження (наприклад, метод аналізу статистики частоти пошукових запитів в мережі Інтернет).

Не можна не помітити, що описані методи є лише маленькою частиною із усіх активно використовуваних он-лайн методів та тих, що все ще знаходяться на стадії розробки. Бо завдяки Інтернету соціологи отримали можливість не тільки використовувати величезні об'єми інформаційних ресурсів, але й за допомогою його комунікативних ресурсів опанувати проведення експертних он-лайн опитувань, деяких форм фокус-груп, анкетування тощо. І з поступовим збільшенням користувачів та технічного оснащення, ці всі можливості будуть лише зростати.

На даний момент оцінити науковий потенціал використання мережі Інтернет все ще залишається неможливим, оскільки цей потенціал не реалізується навіть на десяту частину. Наприклад, вивчення власне суспільних рухів та протестної активності в рамках Інтернет комунікацій особливо актуалізувалось після подій «Арабської весни», коли соціальні мережі стали засобом, який сприяв швидкій реакції на дії влади та організації масових протестів. З цього моменту розпочалась дослідницька робота із розкриття нових сторін існування протестної активності. І поряд із розглянутим методом аналізу статистики частоти пошукових запитів починає розвиватись аналіз статистики використання слів-індикаторів у соціальних мережах. Наприклад, за допомогою програми Twittratr став можливим простий семантичний аналіз на основі виділення позитивних та негативних слів, що супроводжують слово-індикатор у публікаціях в Twitter (соціальна мережа, що представляє собою мікроблог із можливістю миттєвої публікації (в тому числі з мобільних пристроїв) коротких заміток довжиною до 140 символів). Оскільки станом ще на 2011 рік, кількість користувачів налічувала близько 200 мільйонів, можна лише уявити, які дослідницькі перспективи представляють дані такого типу.

Втім, звичайно, варто бути обережним при використанні нових, слабо розроблених методів, що не отримали ще академічного визнання, оскільки можливі значні непередбачені похибки та упередження (як розглянуті на прикладі Google Трендів). Необхідним залишається їх апробація паралельно з усталеними методами з метою збагачення отриманих знань і поглибленого вивчення протестів. В той же час, усталені методи поступово набувають нових рис та форм втілення, які, з одного боку, часто зустрічають активну критику, а з іншого – сприяють зменшенню похибок та упереджень, пов'язаних із процесом збору та обробки інформації.

Література

1. Батыгин Г.С. Социология Интернет: наука и образование в виртуальном пространстве // Социологический журнал. – 2001. - №1. – С.188-204.
2. Докторов Б.З. Пост-гэллаповские опросные технологии: к 200-летию опросов общественного мнения в США // Социологический журнал. – 2005. - №5. – С. 5-36.
3. Офіційний сайт Центру дослідження суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/protests>
4. Alexeev M. Beyond the Polls: Google Queries and Public Protest Volatility in Russia. [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://ponarseurasia.com/memo/beyond-polls-google-queries-and-public-protest-volatility-russia>
5. Aligisakis M. Labour disputes in western Europe: Typology and tendencies // International Labour Review. – 1997. – Vol.136. – pg. 73-94
6. Bagguley P. The Limits of Repertoires and Protest Event Data for the Analysis of Contemporary Feminism // Politics & Gender. – 2010. - Vol. 6. - №4. - P. 616-621.
7. Carneiro H.A., Mylonakis E. Google Trends: A Web-Based Tool for Real-Time Surveillance of Disease Outbreaks // Infectious Diseases Society of America. – 2009. - Vol. 49. - P. 1557-1564.
8. Griffiths T.L., Steyvers M., Firl A. Google and the Mind: Predicting Fluency with PageRank // Psychological Science. – 2007. - Vol. 18. - № 12. - P. 1069-1076.
9. Koopmans R., Rucht D. Protest Event Analysis. - Methods of Social Movement Research / Ed. by Klandermans B., Staggenborg S. Minneapolis: Minnesota University Press, 2002. – pg. 231-259
10. Malik M.T., Gumel A., Thompson L.H., Strome T., Mahmud S.M. "Google Flu Trends" and Emergency Department Triage Data Predicted the 2009 Pandemic H1N1 Waves in Manitoba // Canadian Journal of Public Health. – 2009. - Vol. 102. - № 4. - P. 294-297.
11. Mellon J. Search Indices and Issue Salience: the properties of Google Trends as a measure of issue salience. [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.sociology.ox.ac.uk/working-papers/search-indices-and-issue-salience-the-properties-of-google-trends-as-a-measure-of-issue-salience.html>
12. Ortiz I., Burke S., Berrada M., Saenz H.C. World Protests 2006-2013. [Electronic Resource]. – Mode of access : http://policydialogue.org/publications/working_papers/world_protests_2006-2013/
13. Preis T., Reith D., Stanley H.E. Complex dynamics of our economic life on different scales: insights from search engine query data // Philosophical Transactions: Mathematical, Physical and Engineering Sciences. – 2010. - Vol. 368. - № 1933. - P. 5707-5719.
14. Schmidt C.W. Trending Now: Using Social Media to Predict and Track Disease Outbreaks // Environmental Health Perspectives. – 2012. - Vol. 120. - №1. - P. A30-A33.
15. Silver B.J. Forces of Labor: Workers' Movements and Globalization since 1870. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 238 p.
16. Watts G. Watches over Flu // British Medical Journal. – 2009. - Vol. 338. - № 7686. - P. 74-75.